

HUTBE

MİNBERDEN MİLLETE SESLENİŞ

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كَانَتْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا،
يَقْرَأُ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَيَذَكِّرُ النَّاسَ.

Câbir b. Semüre şöyle demiştir:
“Resûlullah’ın (sav) namazı da hutbesi de orta uzunluktaydı. (Hutbede)
Kur’an’dan âyetler okur ve halka nasihat ederdi.”

(D1101 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223)

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَإِنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ...»

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ التَّوَضُّؤَ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ، وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا.»

İbn Abbâs'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) (hutbeye başlarken) şöyle buyurmuştur: *“Hamd, Allah’a mahsustur. Biz O’na hamdeder, O’ndan yardım diler, nefislerimizin şerrinden ve yapıp ettiklerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Şahitlik ederim ki tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir...”*

(İM1893 İbn Mâce, Nikâh, 19; M2007 Müslim, Cum’a, 45)

Abdurrahman’ın işittiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: *“Ben, bir Ramazan yahut Kurban Bayramı günü Peygamber (sav) ile birlikte (namazgâha) çıktım. Hz. Peygamber önce (bayram) namazını kıldırdı, sonra hutbe irad etti. Ardından da kadınların yanına gitti. Ve onlara nasihat etti, bazı hususları hatırlattı ve sadaka vermelerini emretti.”*

(B975 Buhârî, İdeyn, 16)

Ebû Hüreyre’nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kim abdest alır ve abdesti güzelce almaya özen gösterir sonra cumaya gelir ve (hutbeye) kulak verip sessizce dinlerse o cuma ile gelecek cuma arasındaki günahları ve üç günlük (günahı) daha affolunur. Kim de (hutbeyi dinlemeyip yerdeki) çakıl taşlarıyla meşgul olursa boş bir şey yapmıştır.”*

(M1988 Müslim, Cum’a, 27)

Hz.

Peygamber, Mekke’de müşriklerin zulüm ve baskıları karşısında, hicrete karar verdi ve Hz. Ebû Bekir ile birlikte Medine’ye doğru yola çıktı. Rahmet Elçisi bir cuma günü Medine yakınlarında Sâlim b. Avfoğulları’nın ikamet ettiği Rânûnâ vadisine ulaştı. Orada insanlar, “Namaza toplanın.” nidalarıyla namaza çağırıldılar. Bugün, Medine’de “Cuma Mescidi” adıyla anılan mescidin bulunduğu bu mübarek mekânda Hz. Peygamber, ilk cuma namazını kılmak üzere toplanan kalabalığa hitap etti. Allah’a hamd ve senâdan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Ey İnsanlar, (âhirete gitmeden) önceden, kendiniz için bir şeyler gönderin. Çok iyi biliyorsunuz ki, Allah’a yemin olsun, sizden biriniz muhakkak (sonunda) düşüp (ölecek) ve hayvanlarını çobansız bırakacak. Muhakkak ki, sonra Rabbi ona arada, bir tercüman ve onu kendisinden ayıran bir perde olmaksızın ‘Resül(üm) sana gelip tebliğde bulunmadı mı? Sana mal vermedim mi, ihsanda bulunmadım mı? Önceden kendin için ne hazırladın?’ buyuracak. O da sağına, soluna bakacak ve bir şey göremeyecek. Sonra da önüne bakacak orada da yalnız cehennemi görecek. Öyleyse herkes gücü nispetinde yüzünü (kendini) cehennem ateşinden korusun. Yarım hurma ile dahi olsa bunu yapsın. Bunu da bulamıyorsa, güzel bir sözle de olsa (kendisini cehennem ateşinden korusun). Zira muhakkak her iyiliğin karşılığı on katından yüz katına kadar verilir. Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”¹

Hz. Peygamber’in ilk kez irad ettiği cuma hutbesi ve kıldırıldığı cuma namazı ile birlikte Cuma günü Müslümanların haftalık toplanma ve görüşme vakti olmuştur. Hutbe denilince de akla öncelikle cuma namazından önce irad edilen hutbe gelmektedir.

Hz. Peygamber, hutbe için minbere çıktığında önce cemaate selâm verirdi.² Kısa ve güzel ifadelerle Allah’a hamd ve övgü sunarak hutbesine başlayan Resül-i Ekrem’in³ hamd ve senâsı şu şekildedeydi: “el-Hamdü lillâhi nahmedühû ve nesteînüh, ve neüzü billâhi min şürûri enfûsinâ ve min seyyiâti a’mâlinâ, men yehdihi’llâhü felâ muzille leh ve men yuzlil felâ hâdiye leh.” (Hamd, Allah’a mahsustur. Biz O’na hameder, O’ndan yardım diler, nefislerimizin kötülüklerinden ve yapıp ettiklerimizin çirkinliklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptırarak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur.)⁴ Ardından şehâdet kelimelerini şöyle dile getirirdi:

¹ HS3/30 İbn Hişâm, *Sîret*, III, 30; KU16101 Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-ummâl*, VI, 367-368.

² İM1109 İbn Mâce, *İkâmet*, 85; MA5282 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 193.

³ D1096 Ebû Dâvûd, *Salât*, 221, 223; M2007 Müslim, *Cum’a*, 45.

⁴ İM1893 İbn Mâce, *Nikâh*, 19; M2007 Müslim, *Cum’a*, 45.

“Eşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh ve enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh.” (Şahitlik ederim ki tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir.)⁵Bazı rivayetlere göre, şehâdet kelimelerinin ardından, “(Allah) onu kıyametten önce müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak (din) ile göndermiştir. Kim Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de onlara isyan ederse, ancak kendisine zarar verir. Allah’a hiçbir zarar veremez.” ifadelerini ilâve ederdi.⁶

“İçinde kelime-i şehâdet olmayan hutbe, kesik el gibidir.”⁷ buyuran Allah Resûlü; hamd, senâ ve şehâdetten sonra, “Kim Allah’a ve Resûlü’ne isyan ederse o doğru yoldan sapmıştır. Allah’ım, Rabbimiz! Bizi sana ve Resûlü’ne itaat eden, rızanın peşinden giden, gazabından kaçınan kullarından eylemeni isteriz. Biz ancak seninle varız, sana tâbiyiz.” şeklinde dua eder⁸ ve hutbenin asıl konusuna girerdi.⁹ Resûlullah hutbede konuya uygun birkaç âyet okur ve nasihat ederdi.¹⁰ Hutbelerde genellikle Kur’an’dan sûreler ve âyetler okuduğu içindir ki on yıl boyunca Medine’de kıldırıldığı cuma namazlarında Hz. Peygamber beş yüzden fazla hutbe irad ettiği hâlde onlardan ancak bir kısmı nakledilmiştir. Onun hutbe esnasında kıyamet sahnelerini tasvir eden İnşikâk,¹¹ cehennemdeki azaptan bahseden Zuhrûf¹² ve Kâf sûrelerinden¹³ âyetler okuduğu rivayetlerde zikredilmektedir.

Cuma hutbelerinin konusu, Müslümanların haftalık olarak bir araya gelişlerini sağlama hedefine uygun bir biçimde gündelik hayat ve sorunlarla iç içe olurdu. Enes b. Mâlik’in (ra) anlattığına göre, Resûlullah (sav) hutbe okurken bir adam gelmiş ve aralarında şöyle bir konuşma geçmişti: “Ey Allah’ın Resûlü! (Kuraklık nedeniyle) hayvanlar helâk oldu, yola çıkacak hâlleri kalmadı. Yağmur yağdırması için Allah’a dua et.” Resûlullah (sav) ellerini kaldırarak, “Allah’ım! Bize hayırlı yağmurlar ver! Allah’ım! Bize hayırlı yağmurlar ver (bize yardım et!)” diye orada dua etmişti. Kısa sürede yağmur başlamış, hafta boyu da yağmıştı. Ertesi cuma yine Resûlullah (sav) hutbe okurken bir adam mescide girerek, “Ey Allah’ın Resûlü! Mallarımız helâk oldu, yollar suların yürünmez oldu, yağmuru kesmesi için Allah’a dua et.” demişti. Resûlullah (sav) yine ellerini kaldırıp, “Allah’ım! Bize değil çevremize ver. Allah’ım! (Bu yağmuru) küçük dağlara, tepelere, vadi içlerine ve ağaçlık alanlara ver.” buyurdu. Hz. Enes’in anlattığına göre, bulutlar dağılmıştı ve dışarı çıkıp güneşte yürümüşlerdi.¹⁴

Cumanın yanı sıra Ramazan ve Kurban Bayramı namazları da kadın, erkek ve çocukların katılımıyla kılınırdı. Hz. Peygamber önce nama-

⁵ İM1893 İbn Mâce, Nikâh, 19.

⁶ D1097 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

⁷ D4841 Ebû Dâvûd, Edeb, 19; HM8499 İbn Hanbel, II, 343.

⁸ D1098 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

⁹ B926 Buhârî, Cum’a, 29.

¹⁰ D1101 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

¹¹ MA5286 Abdürrezzâk, Musannef, III, 194.

¹² HM18125 İbn Hanbel, IV, 223.

¹³ D1100 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

¹⁴ B1014 Buhârî, İstiskâ, 7; N1519 Nesâî, İstiskâ, 10.

zı kıldırır, ardından da hutbe okurdu.¹⁵ İbn Abbâs şöyle anlatmaktadır: “Ben, bir Ramazan yahut Kurban Bayramı günü Peygamber (sav) ile birlikte (namazgâha) çıktım. Hz. Peygamber önce (bayram) namazını kıldırdı, sonra hutbe irad etti. Ardından da kadınların yanına gitti. Ve onlara nasihat etti, bazı hususları hatırlattı ve sadaka vermelerini emretti.”¹⁶ Hz. Peygamber’in bayram namazında ikinci hutbeyi irad ettiğini bilen tâbiîn âlimlerinden Atâ b. Ebû Rebâh, kendi dönemindeki imamların hanımlara gelip nasihatte bulunmadıklarından şikâyetle, Hz. Peygamber’in bu uygulamasına devam edilmediğini ifade etmiştir.¹⁷ Hz. Peygamber, “*Birinizin eşi mescide gitmek için kendisinden izin istediğinde ona engel olmasın.*”¹⁸ diyerek hanımların mescide gelmelerini ve hutbeyi dinlemelerini istemişti. Allah Resûlü’nün emri ile yaşlı genç, evli bekâr bütün hanımlar bayram namazına katılır, hatta âdetli hanımlar bile bayramlarda namazgâha gelerek namaz kılanların arkasında durup onlarla birlikte tekbir getirip dua ederler ve bayram hutbesini dinlerlerdi.¹⁹

Hz. Peygamber Ramazan ve Kurban Bayramı’nda hutbeyi binek üzerinde veya kendisine verilen bir yaya ya da asâya yaslanarak irad ederdi.²⁰ Allah’a hamd ve O’na övgünün ardından, kelime-i şehâdet getirir, sonra da genellikle Kur’an’dan bir sûre okur ve dua ederdi.²¹ Hz. Peygamber bayram günü irad ettiği hutbelerde tekbir de getirirdi.²²

Hz. Peygamber cuma ve bayram namazlarının yanı sıra değişik vesilelerle de hutbe irad ederdi.²³ O, insanları herhangi bir konuda uyarma ya da bilgilendirme ihtiyacı hissettiğinde²⁴ cuma ve bayram hutbesine benzer konuşmalar yapardı.²⁵ Hz. Peygamber’in oğlu İbrâhim’in vefat ettiği gün güneş tutulmuş, halk da, “İbrâhim öldüğü için güneş tutuldu.” şeklinde konuşmaya başlamıştı. Resûlullah, insanlara kıyâmı ve rûkûsu uzun bir namaz kıldırdı. Namaz bittiğinde güneş eski hâline dönmüş, açılmıştı. Allah’ın Elçisi insanlara bir hutbe irad ederek hamd ve senâdan sonra şunları söyledi: “*Muhakkak ki güneş ve ay Allah’ın âyetlerindedir. Birinin ölümünden veya doğumundan dolayı tutulmazlar. Bu ikisini(n tutulduğunu) gördüğünüz zaman Allah’i yüceltin (tekbir getirin), Allah’a dua edin, namaz kılın ve sadaka verin. Ey Muhammed ümmeti! Vallahi erkek-kadın bütün kullarının iffetsizlik etmesini Allah’tan daha çok meneden kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti, vallahi benim bildiğimi bilerseniz, mutlaka çok ağlar ve az gülerdiniz. Söyleyin! Tebliğ ettim mi?*”²⁶ Farklı rivayetlere göre, Peygamber Efendimiz bu konuşmasında namazdayken kendisine cennet ve cehennem ile içindeki bazı kimselerin

¹⁵ B957 Buhârî, İdeyn, 7; HM1902 İbn Hanbel, I, 220.

¹⁶ B975 Buhârî, İdeyn, 16.

¹⁷ M2047 Müslim, İdeyn, 3.

¹⁸ M988 Müslim, Salât, 134.

¹⁹ B971 Buhârî, İdeyn, 12; DM1643 Dârimî, Salât, 223.

²⁰ HM16064 İbn Hanbel, III, 485; HM18682 İbn Hanbel, IV, 283.

²¹ MA5655 Abdürrezzâk, Musannef, III, 287.

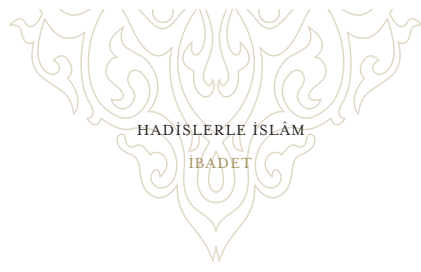
²² BS6306 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 428.

²³ HM4583 İbn Hanbel, II, 11.

²⁴ HM12309 İbn Hanbel, III, 127.

²⁵ M2353 Müslim, Zekât, 70.

²⁶ M2089 Müslim, Küsûf, 1; M2102 Müslim, Küsûf, 10.

hâllerinin de gösterildiğini anlatmıştır.²⁷ Onun burada olduğu gibi bazen toplumdaki yanlış bir anlayışı düzeltmek, bazen de yaşanan gerginlikleri, ileri sürülen hatalı yorum ve değerlendirmeleri izale etmek için değişik zamanlarda hutbe irad ettiği bilinmektedir.²⁸

Hız. Peygamber, nikâh ve benzeri durumlarda yapılacak konuşmalar için “dünürlük hutbesi” diyebileceğimiz şu hacet hutbesini öğretmiştir: *“Hamd, Allah’a mahsustur. O’ndan yardım diler, affımızı O’ndan isteriz. Nefislerimizin şerlerinden ve yapıp ettiklerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi saptırırsa da ona hidayet edecek yoktur. Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur. Ve yine şahitlik ederim ki Muhammed O’nun kulu ve elçisidir.”*

Efendimiz (sav) bu girişten sonra şu üç âyeti okurdu: *“Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.”*²⁹ *“Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”*³⁰ *“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederse, muhakkak büyük bir kurtuluşa ermiştir.”*³¹

Hız. Peygamber iyi bir hatipti ve anlaşılır, akıcı ve düzgün bir konuşma üslubu vardı. Kendisini en iyi tanıyanlardan biri olan eşi Hız. Âişe’nin anlattığına göre, Resûl-i Ekrem hızlı konuşmaz, sözlerini muhatabı ezberleyecek derecede tane tane sarf ederdi.³² Az söz ile çok mânâ ifade edecek şekilde konuşur, sözlerinde ne bir fazlalık, ne de bir eksiklik olurdu. Konuşurken muhatabına ne kaba davranır, ne de onu aşağılardı.³³ O dönemde Araplar, hatipliği ciddiye alır, başarılı hatiplere değer verirdi. Allah Resûlü’nün hatiplikteki başarısı da bu açıdan çok önemliydi. Ve o, bu imkânını her fırsatta değerlendirirdi. Çünkü insanlara o günün şartlarında İslâm’ı anlatmanın en etkili yollarından biri buydu. Nitekim son derece güzel konuşan Sevgili Peygamberimiz, okuduğu Kur’an âyetleriyle Arapları derinden etkilemişti.

Câbir b. Semüre (ra) der ki: *“Resûlullah’ın (sav) namazı da hutbesi de orta uzunlukta idi. (Hutbede) Kur’an’dan birkaç âyet okur ve halka nasihat ederdi.”*³⁴ Hız. Peygamber hutbelerde, kendi hitabet tarzına uygun bir biçimde son derece özlü konuşur, kısa nasihatlerde bulunurdu.³⁵ Hutbenin

²⁷ B86 Buhârî, İlim, 24;

M2091 Müslim, Kûsûf, 3.

²⁸ B923 Buhârî, Cum’a, 29.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/102.

³⁰ Nisâ, 4/1.

³¹ Ahzâb, 33/70-71; N1405

Nesâi, Cum’a, 24; DM2233

Dârimî, Nikâh, 20; HN3/105

Hâşiyetü’s-Sindi ale’n-Nesâi,

III, 105.

³² T3639 Tirmizî, Menâkıb, 9;

D4839 Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

³³ TŞ226 Tirmizî, Şemâil, 97.

³⁴ D1101 Ebû Dâvûd, Salât,

221, 223.

³⁵ D1107 Ebû Dâvûd, Salât,

223, 225.

kısa tutulmasını da emrederdi.³⁶ Bu emre uyan Ammâr b. Yâsir bir gün hutbe okumuş, Peygamberimiz gibi hutbeyi hem kısa tutmuş hem de güzel konuşmuştu. Hutbeden hoşlanan cemaat, “Keşke biraz daha uzatsaydın!” diyerek temennilerini dile getirmişti. Ammâr b. Yâsir onların bu isteklerine Resûlullah’tan işittiği şu hadisle karşılık vermişti: “Şüphesiz ki kişinin namazını uzun, hutbesini kısa tutması anlayışlı olmasının işaretidir. (Siz de) namazı uzun, hutbeyi kısa tutun. Çünkü (kısa da olsa) bazı sözler büyüleyicidir.”³⁷

Bazı zamanlar, Hz. Peygamber’in hutbe esnasında ara vererek kendisine soru soranlara cevap verdiği görülürdü.³⁸ Ama buna her zaman müsaade etmez, kimi zaman da böyle yapanlara tepki gösterirdi. Enes b. Mâlik’in anlattığına göre, bir cuma günü Hz. Peygamber minberde iken bir adam mescide girer ve onun konuşmasını keserek, “Ey Allah’ın Resûlü, kıyamet ne zaman kopacak?” diye sorar. Cemaat gizlice adama susmasını işaret ederlerse de adam aynı soruyu üç kez tekrarlar. Ona cevap vermeyen Efendimiz, namazı kıldırdıktan sonra, “Kıyametin kopuşunu soran kişi nerede?” diye sorar. Adam, “Benim, Yâ Resûlallah.” der. Ardından Hz. Peygamber, “Kıyamet için ne hazırladın?” diye sorar. Adam, “Kıyamet için çok fazla namaz ve oruç hazırlayamadım ama Allah’ı ve Resûlü’nü seviyorum.” der. Resûlullah, “Kişi sevdiğiyle beraberdir, sen de sevdiğinle beraber olacaksın.” buyurur.³⁹

Hz. Peygamber’in konuşmasını etkileyici kılan samimiyeti ve cemaatle olan yakın ilişkisiydi. O, konuşurken cemaatin yüzüne bakar,⁴⁰ yani onlarla göz teması sağlar, sözlerine uygun olarak el hareketleri de değiştirirdi.⁴¹ Hamd ve senâdan sonra sesini yükseltirdi.⁴² Meselâ, kıyameti anlattığı bir hutbesinde, gözleri kızarmış, sesi yükselmiş ve hiddetlenmişti. Kıyametin yakınlığını ifade etmek için de işaret parmağıyla orta parmağını yan yana getirmişti.⁴³ Kısacası o, etkileyici bir hatip için gerekli olan bütün vasıfları taşımaktaydı.

Hz. Peygamber sadece hutbe irad etmez aynı zamanda daha sağlıklı bir dinleme ortamı oluşması için kendi konumuna ve cemaatin yerleşim düzenine dikkat ederdi.⁴⁴ Nebî (sav), önceleri mescitte bulunan bir hurma kütüğüne dayanarak hutbelerini ayakta irad ederdi. Bir gün, “Ayakta durmak bana zor gelmeye başladı.” diyerek ayaklarındaki zayıflıktan şikâyet edince, ashâbdan Temîm ed-Dârî, ona bir minber yapmayı önerdi. Böylelikle hem cemaat Peygamber’i daha iyi görebilecek ve duyabilecek hem de Efendimiz yorulmadan hutbesini irad edebilecekti. Bu öneriyi ashâbiyla istişare eden Hz. Peygamber, amcası Abbâs’ın kölesi Minâ’ya biri oturma

³⁶ D1106 Ebû Dâvûd, Salât, 223, 225.

³⁷ M2009 Müslim, Cum’a, 47.

³⁸ N5379 Nesâî, Zînet, 122; D3631 Ebû Dâvûd, Kadâ’ (Akdiye), 29.

³⁹ T2385 Tirmizî, Zühd, 50; B55930 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 318; SH1796 İbn Huzeyme, Sahîh, III, 149.

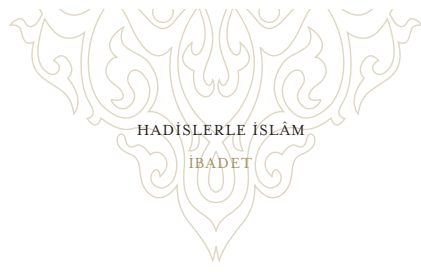
⁴⁰ T509 Tirmizî, Cum’a, 14.

⁴¹ TŞ226 Tirmizî, Şemâil, 97; N1413 Nesâî, Cum’a, 29; M2005 Müslim, Cum’a, 43.

⁴² M2006 Müslim, Cum’a, 44.

⁴³ M2005 Müslim, Cum’a, 43.

⁴⁴ B927 Buhârî, Cum’a, 29; B55916 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 314.

yeri olarak da kullanılan üç basamaktan ibaret sade bir minber yaptırdı. Hz. Peygamber'in hutbelerini bu minberde irad etmeye başlamasından sonra önceleri yaslandığı hurma kütüğünün üzüntüsünden inlediğine dair hadis kaynaklarında birçok rivayet bulunmaktadır.⁴⁵

Allah Resûlü, cemaatin iyi işitmesi ve kendisini görmesi için duruma göre bazen de binek üzerinde konuşurdu. Açık havada gerçekleşen bu hutbelerin kimi zaman kalabalık bir dinleyici grubu bulunurdu. Bu nedenle de Peygamberimiz sesin uzaklara ulaştırılması için birisine yüksek sesle tekrar ettirirdi. Meselâ, Hz. Peygamber, üstünde kırmızı bir giysi ile katır üzerinde Mina'da konuşma yaparken, Hz. Ali, tüm dinleyenlerin işitmesi için Resûlullah'ın sözlerini yüksek sesle tekrarlamıştı.⁴⁶ Hatta bir bayram günü hanımların hutbeyi işitemediğini fark edince onlara ayrıca bazı nasihatlerde bulunarak⁴⁷ cemaate olan ilgisini ve duyarlılığını göstermişti. Yine hutbe okurken güneşte kalan bir adamın gölgeye gitmesini istemesi de bunun bir başka örneği idi.⁴⁸

Hz. Peygamber (sav) hutbenin ciddiyet içinde ve sakin bir tavırla dinlenmesi konusunda titiz davranırdı. Çünkü hutbe Allah'ı zikirdir ve meleklerin dinlediği gibi⁴⁹ bizim de hutbe okuyan imamı dinlememiz gerekir. Câbir b. Abdullah'ın anlattığına göre, Peygamber Efendimiz bir cuma günü hutbe okuyordu. Bu sırada Şam'dan bir ticaret kervanı gelmişti. Dikkati dağılan cemaat kervana doğru koşmuş, namazda sadece on iki kişi kalmıştı.⁵⁰ Bu olay, Sevgili Peygamberimizi üzmesinin yanı sıra şu âyetin de inmesine neden olmuştu: “(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: ‘Allah’ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.’”⁵¹

Yüce Allah, “Kur’an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.”⁵² buyurarak, biz kullarının namaz ve hutbede imamı sessizce dinlemesini istemiştir.⁵³ Hz. Peygamber, “Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına ‘Sus!’ bile desen, boş bir söz söylemiş olursun.”⁵⁴ şeklindeki açıklamasıyla insanların bütün dikkatlerini hutbeye vermelerini istemiştir. Ayrıca başkasını susturmak için bile olsa konuşmanın mekruh olması ve cumadan alınacak sevabı azaltması bu konuda ne denli hassasiyet göstermemiz gerektiğini ortaya koymaktadır.

Resûlullah, “Kim abdest alır ve abdesti güzelce almaya özen gösterir sonra cumaya gelir ve (hutbeye) kulak verip sessizce dinlerse o cuma ile gelecek cuma

⁴⁵ İM1414 İbn Mâce, İkâmet, 199; B3585 Buhârî, Menâkıb, 25; T505 Tirmizî, Cum’a, 10; DM32 Dârimî, Mukaddime, 6.

⁴⁶ D4073 Ebû Dâvûd, Libâs, 18.

⁴⁷ M2045 Müslim, İdeyn, 2.
⁴⁸ BS5914 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 313; HM15600 İbn Hanbel, III, 427.

⁴⁹ B881 Buhârî, Cum’a, 4.

⁵⁰ M1997 Müslim, Cum’a, 36.

⁵¹ Cum’a, 62/ 11.

⁵² Arâf, 7/204.

⁵³ TT13/350 Taberî, Câmiu'l-beyân, XIII, 350.

⁵⁴ M1965 Müslim, Cum’a, 11.

arasındaki günahları ve üç günlük (günahı) daha affolunur. Kim de (hutbeyi dinlemeyip yerdeki) çakıl taşlarıyla meşgul olursa boş bir şey yapmıştır.”⁵⁵ buyurarak cumaya gelmenin, hutbeyi can kulağıyla ve sükûnet içinde dinlemenin mükâfatını ifade etmiştir. Hz. Peygamber’in cuma günü hutbe okurken cemaatin arasından geçerek ilerleyen bir adamı, “Otur artık! Hem eziyet ettin, hem de geç geldin.”⁵⁶ diye uyarması ise hutbe dinlemenin âdâbına dair önemli bir ders niteliği taşımaktadır. Bir diğer hadisinde Allah Resûlü, “Zikirde (hutbede) hazır bulunun. İmama yaklaşın. Çünkü kişi (cumadan ve hutbeden) uzak kaldıkça, cennete girecekse bile oraya girişi gecikir.”⁵⁷ uyarısında bulunmuştur.

Allah Resûlü hutbe dinlemenin âdâbına dair de birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. İnsanların, imam cuma günü hutbe okurken dizlerini dikip, ayaklarını elbisenin içine alarak oturmasını muhtemelen uykuyu getirmesi, elbisenin açılması veya abdestin bozulması gibi mahzurlarından dolayı yasaklamıştır.⁵⁸ Ayrıca o (sav), imam hutbedeyken veya hutbe için minbere çıkmışken mescide gelen kişinin iki rekât namaz kılmasını,⁵⁹ mescitte uykusu gelenin ise başka bir tarafa dönmesini ya da yerini değiştirip başka bir yere oturmasını istemiştir.⁶⁰

Veda Hutbesi başta olmak üzere Hz. Peygamber’in bütün hutbeleri hayatın maddî ve mânevî ihtiyaçlarıyla yakından ilgili olur, ferdî veya içtimaî problemlerin çözümüne yönelik mesajlar içerirdi. Nitekim İslâm kültür ve ibadet tarihinde de hutbeler toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmuş, hutbeyi dinleyen cemaatin ihtiyaçları dikkate alınmaya devam edilmiştir. Aynı zamanda hutbeler Peygamber Efendimizin ve kendisinden sonra da âlimlerin Müslümanlara yönelik olarak gerçekleştirdiği eğitim ve öğretim sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Hutbelerde daima insanî ve dinî değerlerin öne çıkarıldığı, toplumda birlik ve beraberliğin teşvik edildiği konuşmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bugün de samimiyeti ve doğru bilgisiyle orantılı olarak inandırıcılığı ve etkisi artan hatip, Peygamberin üslûbu olan müjdeleyici, uyarıcı, ümit verici, bilgilendirici, hoşgörülü ve her kesimden insanın anlayacağı açıklıkta bir üslûp kullanmalı; ümit kırıcı, sert, cemaati gerginliğe ve münakaşaya taşıyacak, onları camiden ve ibadetten uzaklaştıracak bir tarz benimsemekten kaçınmalıdır. Hatip, hutbenin içerdiği bilgilerin doğruluğu, tutarlılığı ve anlamlı bir akış içinde sunulması kadar, sunum esnasındaki tonlama, vurgulama, jest ve mimiklerin de etkili bir hutbe için gayet mühim olduğunu bilmeli ve bu konuda kendini geliştirme gayreti içerisinde bulunmalıdır.

⁵⁵ M1988 Müslim, Cum’a, 27.

⁵⁶ İM1115 İbn Mâce, İkâmet, 88.

⁵⁷ D1108 Ebû Dâvûd, Salât, 224, 226; AV3/321 Azîmâbâdî, Avnû’l-ma’bûd, III, 321.

⁵⁸ D1110 Ebû Dâvûd, Salât, 226, 228; T514 Tirmizî, Cum’a, 18; TA3/37 Mûbârekpûrî, Tuhfetü’l-ahvezî, III, 37.

⁵⁹ B1166 Buhârî, Teheccüd, 25.

⁶⁰ HM4741 İbn Hanbel, II, 23; D1119 Ebû Dâvûd, Salât, 231, 233.

Hutbenin, haftalık olarak Müslümanlara sunulacak özlü dersler ve öncelikli mesajlar içermesi, toplumun talep ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir muhtevaya sahip olması gerekmektedir. Her hafta milyonlarca insanın dinlediği hutbeler, aynı zamanda düzenli ve sürekli olarak verilen en etkili yaygın öğretim örneğidir. Bu nedenledir ki, hem hutbeleri hazırlayan ve sunanların hem de bu hutbelerle dinî bilgiler edinen cemaatin, söz konusu öğretim fırsatını en güzel şekilde değerlendirme konusunda duyarlı olmaları gerekir.